

הלכות אליבא דשמואל

ע"ס השו"ע

אסופת פסקי הלכה ממשנתו של רבינו
מרן הגאון רבי שמואל אויערבאך זצוק"ל
מלוקט מספריו ומכתיו"ק
מהנדפס בשמו בשאר ספרים ומכתבי תלמידיו
ונוסף עליהם מו"מ מגדולי הפוסקים

נלקט, נערך ונסדר ע"י
יעקב בהג"ר יוסף מנחם שליט"א ליינר

מהדורת ביעלאווא

עיה"ק ירושלים תובכ"א
אדר תש"פ

התודה והברכה

לכל התלמידי חכמים שליט"א
מתלמידי רבינו זצ"ל
שהואילו להמציא לנו את רשימותיהם
היקרות מרבינו זצ"ל
ומכאן תצא הקריאה
לשאר כל מי אשר אלה לו
להואיל לשולחם ג"כ
למען נוכל לזכות בהם את הרבים
וזכות רבינו זצ"ל תעמוד לו.

© כל הזכויות שמורות

בכל עניני הספר
ניתן לפנות ליעקב ליינר
052-7170601
7137257@gmail.com

מהדורת ביעלאווא

לעילוי נשמת

הגה"צ מוה"ר נחום הכהן שלאף
בן הרב יחזקאל דוד הכהן זצוק"ל
אבד"ק ביעלאווא יצ"ו
שבק חיים לכל חי כ"ה אייר תשל"ו לפ"ק

הרבנית רייזיל ע"ה
בת הגה"צ מוה"ר חיים פינטער זצוק"ל
אב"ד דק"ק בוקאווסק יצ"ו
שבקת חיים לכל חי ט"ז אב תשמ"ט לפ"ק

הגה"צ מוה"ר רפאל דוד אויערבאך
בן הג"ר חיים יהודה לייב זצ"ל
ראש ישיבת שער השמים
שבק חיים לכל חי כ"ד מרחשון תשמ"ח לפ"ק

הרבנית תמר ליבא ע"ה
בת הרה"צ מוה"ר פנחס אליעזר הכהן פקשר זצ"ל
שבקת חיים לכל חי כ"ה מרחשון תשס"ג לפ"ק

הקדוש אהרן מאיר אויערבאך
בן הרה"צ מוה"ר רפאל דוד הי"ד
נרצח ע"י זדים ארורים ביום כ"ז מרחשון תשל"ח לפ"ק

הרבנית בת שבע ע"ה
בת הרה"צ מוה"ר רפאל דוד אויערבאך זצ"ל
שבקת חיים לכל חי י"ט תמוז תשע"ט לפ"ק

הרב הגאון מוה"ר שרגא פייוויל פערלבערגער
בן ר' שלום שכנא זצ"ל
נלב"ע ז' אלול תשנ"ד לפ"ק

הרבנית חיה מלכה ע"ה
בת הגה"צ מוה"ר נחום הכהן שלאף זצ"ל
אבד"ק ביעלאווא
נלב"ע כ"ב מרחשון תשע"ב לפ"ק

ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י

הגאון רבי יחזקאל דוד הכהן שלאף שליט"א
אבד"ק ביעלאווא, לאנדאן יצ"ו

Rabbi Ezriel Auerbach

Bayit Vegan, Jerusalem

זבל פאלו הי"ד

חבר עזריאל אויערבאך

בית וגן, ירושלים ת"ו

ב"ר חיים ושלום אהבתיך הגדול
 בעל היתר ובעל חסד הרב
 ע"ה א"ת ב"ר חיים ביכר צדק וחסד
 ע"ה א"ת ב"ר קיבל ואסר כח
 אמת נסתייגה של אמת בעל היתר
 שמואל ב"ר חיים ובי"ד אב"ד קיבל
 שג"ר ואו"צ ב"ר א"ת אב"ד קיבל
 ב"ר ב"ר א"ת א"ת
 ב"ר א"ת א"ת א"ת
 א"ת א"ת א"ת
 א"ת א"ת א"ת

ברכת שמים מעל

יחולו על
הגאון רבי יוסף פטרוף שליט"א
ראש ישיבת "מעלות התורה"

אשר העמיד לרשותי
בחפץ לב את האוצר העצום
של כתבי וחיבורי רבינו ז"ל
הספונים עדיין בכת"י

הגאון רבי אליהו וינר שליט"א

אקדמת מילין

רבינו הגדול מרן ראש הישיבה ז"ל היה זקן ויושב כל ימיו בישיבה מרביץ תורה בעומק השמועות בסדר הלימוד המקובל בישיבות וכנודע לכל בית ישראל, ובד בבד היה רבינו ז"ל איש ההלכה, ותחילת גידולי הקודש של רבינו ז"ל בבית אביו גאון ישראל מרנא ורבנא הגרש"ז ז"ל אשר מביתו יצאה הוראה לכל בית ישראל, וכל ימיו של רבינו ז"ל היה סמוך על שלחן המלך שלמה ז"ל והיו נו"נ בהלכה דבר יום ביומו, וכמעט בכל דבר וענין היה שגור בפיו, אבא ז"ל היה אומר כך והיה אומר כך, ובכל דבר הלכה היה לו מו"מ ונדון עם אביו הגדול ז"ל, ומטל ילדותו היה נכנס ויוצא אצל גאוני ומורי ההוראה ז"ל שבירושלים של מעלה, [ומן המפורסמות עוצם קרבתו אצל מרן שר התורה מטשעבין זיע"א אשר לא זו מחבבו כאב את בנו, ואמר רבינו שמרן ז"ל קרבו לגאוני ואדירי גליציא השו"מ הבית יצחק ודעמייהו ואכהמ"ל], וכל תשו' וספרי הראשונים ואחרונים גם בחלקי ההלכה היו שגורים בפיו בתלי תלים של הלכות, וידוע ומפורסם אשר רבים מגדולי וזקני תלמידיו יושבים בד"א של הלכה ומורים ובאים בכל מקצועות התורה מכוח ומכח תורתו, וחדשים לבקרים אשר גדולי ההוראה תלמידיו המובהקים היו נכנסים לפניו ודנים לפניו בכל ספיקותיהם בעניני הלכה, ורבות שמענו מהם [בחיי חיותו של רבינו ז"ל] שלא היה אפשר לעמוד בפניו מפני תוכחתו שהיה תובע על כל נעלם למה לא הביאו ודנו ממקום זה וממקום אחר וכנודע לכל באי היכלו, ומהם ששמשו לפניו ממש בעניני יורה דעה במראות וכו', ומהם בעניני אבה"ע וחזו"מ.

וכמעט כל ימיו אשר יגע והרביץ תורה בעומק הסוגיות ללמד תורה לעמו ישראל לתלמידיו אהוביו כבניו זקנים עם נערים [היו כולם יושבים לפניו לשמוע בצמא דבריו צורבים ות"ח תלמידים ותיקים], יחד עם זאת היה גם ראשו ורובו שקוע בענינים וסוגיות אחרות, בדרך כלל דברים הנוגעים יותר להלכה ולדינא בכל מקצועות התורה, ואלו הם כתביו אשר ערך ואשר העלה בבירור אחר בירור וצירוף אחר צירוף ביגיעה נוראה לבלי תכלית.

ורבינו ז"ל היה רב רבנן גם בדבר ה' זו הלכה והוראה אלא שהוא ז"ל היה מיראי הוראה בתכלית, ופעמים רבות ראינו בעינינו שקרא לגדולי ולקטני תלמידיו והטיל עליהם להורות בספיקות שבאו לפניו והוא לא רצה להורות בהם, ובענותנותו הנוראה אשר

אין לתאר ואין לשער הטיל את אדרת ההוראה על תלמידיו קטנים עם הגדולים, וכ"פ שהתערב בנדון בצדדים וצידי צדדים מכמה מקורות אשר כל סתים גליא ליה, אבל מיד משך ידיה וקיבל דברי המורים, אשרי עין ראתה עקב ענוה יראת ה', וכלל הדברים שלא רצה ליטול על עצמו את עול ההוראה למעשה ממש, אבל הן כל ראתה עינינו אשר גם בעומק שיעורי העיון עמוק עמוק מי ימצאנו, כמעט בכל שמועה וסוגיא היה חותר ובא לנקודת ההלכה והנפק"מ העולה מעומק השמועות ושיטות הראשונים, ולא נכנס כ"כ לפרטי המציאות בבחינת ההלכה למעשה בפועל ממש, אבל היה מחזר על נפק"מ לדינא היוצאות מכל שמועה ושמועה בשיטות הראשונים, והיה בוחן ומלבן וחוזר ומשנן דק מן הדק, וזה היה עיקר לימודו שהדברים יהיו לדינא ולהלכתא [בדרך הלימוד].

ואחשבה שמן הסיבות שהיה בורח כ"כ מעול ההוראה למעשה, באשר היה ליבו רחב כאולם ולעולם לא נחה דעתו מלפשפש ולמשמש בכל דבר וענין והיה קשה בעיניו ההכרעה בלא ספק כלל, ופעם חזר ממרן הגריש"א ז"ל ודיבר מכמה הוראות שעלו על שלחן מלכים ואשר דן עימו בזה [בעניני שביעית וכו'], וכמה דברים אשר דעתו ז"ל היה נוטה קצת מהכרעת מרן הגריש"א ז"ל והיפך בדברים לכאן ולכאן, וא"ל שנפלאות בעיניו על תקיפות ועוז דעתו של מרן ז"ל וכי ודאי גם הוא יודע שיש לצדד גם לאידך גיסא, ואמר שזה כח ההוראה למעשה להתבצר ולהורות כפי נטיית ליבו ודעתו וכפי שיוורוהו מן השמים, וכמו שאמרו ז"ל בעירובין אי דייקני כולי האי לא תנין, ואמר בענותנותו מה אעשה לי קשה הדבר, ברם בשעה דחיקא במקום שאין איש ואין הזמן גרמא לימלט ע"כ היה נכנס להורות ביד חזקה בעוז ובגבורה בקלין וחמורין, וכדרכו וכשיטתו בקודש ז"ל כל שא"א לעשותה ע"י אחרים אי אתה בן חורין ליבטל הימנה, וזאת ראינו אצל רבינו ז"ל בהרבה פרטי הלכות ודינים היוצאים משיטת התלמוד שהיה נוהג לעצמו כפי שעלה בידו מעומק שיטות הש"ס והראשונים ובתורת אדונינו הגר"א, ואזכרה אשר פעם דן לפניו ת"ח אחד מתלמידיו את אשר עלה לו בלימוד הסוגיא [בצורת ההשתחווייה דשמונ"ע] והורה לו למיעבד כפי שעלה לו מהגמ' והראשונים [לאחר העמל והיגיעה כראוי וכנכון], ואמר אז דבהלכות כאלו אשר אין בהם פריצת גדר שגדרו ראשונים וכיוצ"ב, אם לומדים בעומק העיון ודאי ראוי לנהוג כפי שעלה בידינו וזה עיקר הלימוד ללמוד ולעשות אליבא דהלכתא ממש, והיה מעורר ומדרבן מתלמידיו כבניו אשר יש להם דעת נוטה בהלכה ליתן להם עוז וגבורה אני בינה לי גבורה לדון ולהורות, מהם להורות דעה ומהם לעמוד בשער המשפט ובארחות החיים כל אחד כנטיית דעתו וליבו, אשר רוח מבינתו של רבינו ז"ל יעבור לכוון ולהעמיד כל אחד בקרן אורה דיליה, ואף גם זאת מאוד היה חביב בעיני תלמידיו אשר אחזו דרך הקודש להרביץ תורה בשיבוט ולהעמיד תלמידים, וכד בדיחא דעתיה של

רבינו ז"ל היה אומר נו לא כולם מורי הוראה בעלי הלכה אלא יש גם מרביצי תורה ותופסי ישיבות, ומונה והולך תלמידיו האהובים שיחי' אשר היו חקוקים על ליבו הטהור, [כמדו' מעולם לא קרא לתלמידיו בניו בשם תלמיד, פעם סח שמרן הרעק"א לא כתב בתשובתיו לתלמידיו בשם תלמיד, ורבינו ז"ל היתה נפשו שפלה בעיניו ממש בבחינת נבזה בעיניו נמאס, והיה מכבד לכל מי שנדמה לו כת"ח גם לרבות קטני תלמידיו, ומרגלא בפומיה בדרך צחות דברי התוס' בנדה י"ד ב' דרבי בזקנותו נתחכם יותר מרביה רבי יוסי]. וכזכרנו זאת יאמר עוד כמה הוקיר רבינו העריץ והעריץ תלמידים כבנים ותלמידי חכמים שנשאם ליבם לקבל עליהם עול תורה שבתי בבית ה' כל ימי חייהם בעמל התורה לברורי שמעתתא בלא לקבל עליהם איזה משרה וכיוצ"ב, והיה מנשאן ומרוממן ומתכבד בהם וכמעט בטל לפנייהם מפני כבודן, ומרן החזו"א ז"ל היה לו לנס ולמופת בדרך זו י"לכו בה, ושמעתי מניה באחרית ימיו בענוה יתירה שאמר באנחה, "אני לא זכיתי לזה, ומה אעשה אף פעם לא עשיתי מה שרציתי אלא מה שחשבתי שצריך לעשות".

ואהא בעוונותינו הרבים נפלה עטרת ראשינו בהעלות הענן עמוד האש מרן רבינו הקדוש הגאון החסיד ז"ל ביום המר והנמהר תשעה לחודש אדר תשע"ח, ויתומים היינו ואין אב, והמוני בית ישראל מתאווים לאורו ואומרים מי ישקינו מים מבור מימיו הנאמנים מבית לחמו לחמה של תורה, ולבד מעמקי שמועותיו וכתביו שיצאו ושייצאו לאור עולם, מתרפקים על הליכותיו הליכות מלכי בקודש, וכמהים ומצפים לאחוז קצות דרכיו והלכותיו ושמועותיו בדבר ה' זו הלכה, ובפרט בהלכות הנהוגות ויום אותן ידרושון.

ותיתי ליה להרב הגאון המופלא ר' יעקב ליינר שליט"א אשר מעת נעלה הענן נשאו ליבו לכנס שמועות והלכות דנפקי מרבינו ז"ל, מכתבי יד קדשו של רבינו ז"ל הגלויים ושאינן גלויים, ומכתבי תלמידיו, ואשר נשמעו מפומיה ז"ל, ומפי ת"ח נאמנים תלמידיו ובאי היכלו, לערוך אותם ולהעלותן על שלחן מלכים, בטו"ט בסדר נכון ובבהירות נפלאה, ונפשו אוותה ויעש עשות ספרים רבים וקונטרסים "אליבא דשמואל" כידוע וכמפורסם, וכמה יגיעות יגע ועמל שיהיו הדברים נאמנים ומיושרים ויוצאים ממקורם מקור טהור, לידע ולהבחין דעת תורה ודעת נוטה של רבינו הגדול ז"ל בהליכות עולם, ועתה זכינו לאור חדש אשר מכונס ומסדר הכל למקום אחד "אליבא דשמואל" בהלכות שבת ומועדים וע"ס השו"ע, ויהיו הדברים ערוכים ושמורים להשקות בית ישראל מתורת רבינו ז"ל, וישר כחו וחילו וכה יתן ה' וכה יוסיף לדלות ולהשקות מתורת רבינו ז"ל וזכות רבינו זע"א תעמוד לו ולביתו לעולמים בכל מכל כל.

כה דברי קטן התלמידים אשר יצק מעט מים על ידו, אליהו.

תוכן השערים

א	אורח חיים
בז	תפילה
צט	ברכות
קעט	חושן משפט
רה	אבילות
רלא	מעשר כספים
רנה	רבית
רעא	נדה
רצט	טומאת מת
שצא	נישואין
תעז	יולדת
תפג	ברית מילה

תוכן הענינים

אורח חיים

א..... חובת לימוד המוסר

ציצית

ז..... שיעור רוחב הכתפים בטלית קטן

יב..... זמן ציצית

תפילין

יד..... צורת פרשיות התפילין

טז..... כתב פרשיות התפילין

יט..... צורת קשר הדל"ת בתפילין של ראש

כ..... ריבוע התפילין

כא..... תפילין דר"ת

כב..... רצועות שחורות

כג..... דיבוק ואח"כ תפירה בתפילין

כה..... נגיעה במקומות המכוסים בהנחת תפילין

תפילה

כז..... זמני היום

מב..... נטילת ידים בשחרית

מד..... שתית קפה קודם התפילה

מה..... ברכות קריאת שמע

מז..... סמיכת גאולה לתפילה

מח..... בקשות בתפילה

נב..... ברכת כהנים

הסתכלות על כהנים.....	נד
לעבור נגד וצדדי המתפלל.....	נה
תחנן במקום שהחזן דילג.....	נו
כוונת ענית אמן יהא שמייה רבה.....	נח
כוונה בברוך אתה ד'.....	ס
זכירת יציאת מצרים בקריאת שמע.....	סב
מנחה גדולה.....	סד
שאלת גשמים לבני א"י השוהים בחו"ל.....	סו
תפילה בציבור.....	סח
תפילה – מנין בעשרה.....	עא
חזרת הש"ץ.....	ע
תפילת הבינו.....	עד
תפילה על עצירת גשמים.....	עח
תפילה במקום קבוע על פני רוב עם.....	עט
הסרת רצועות התפילין בהגבהת ס"ת.....	פ
נוסח התפילה בראש חודש בשנת העיבור.....	פא
זמן קידוש לבנה.....	פו
קידוש הלבנה ביום מעונן.....	פט
י"ג מדות קודם חצות.....	צד
אמירת תהלים בלילה.....	צב
תפילת הדרך בימינו.....	צה
משמשי חולה בתפילה.....	צח

ברכות

נמלך שלא לאכול לאחר שבירך על נטילת ידים.....	צט
בירך ולא עשה מצותו.....	קב
ברכות הנהנין.....	קד
ברכת השניצל.....	קה
קליות – בטנים ואגוזים.....	קז

בריה – פלח פרי	קט
שתיית משקין חמין שדרך לשהות בשתייתן	קיא
לשון לע"ז במקום שאין אחרים מכירים אותה	קיב
שתיית משקין קודם הסעודה	קיד
פת במלח	קטז
שיעור עיכול בתוך סעודתו לברכת המזון	קיה
שינוי מקום	קכ
אורח הסומך על דעת בעל הבית	קכב
ברכת מזונות בתוך הסעודה	קכג
עיקר וטפל	קכה
זימון - עבר שיעור עיכול	קכז
שיעור ברכה אחרונה	קל
שליח יוצא בשומע כעונה	קלב
ברכת הרים וגבעות	קלה
ברכה על ראית הים הגדול	קלז
ברכה על ים כנרת	קלט
שהחיינו בסיום ספר	קמב
שהחיינו על בגד חדש	קמד
שהחיינו בקידוש השם	קמה

ענינים

חיוב להשכיר עצמו לצורך קיום מצות	קמט
כוונה במצות דרבנן	קנב
אכילת זיתים	קנד
טבילת עזרא בימינו	קנה
כבוד הספרים	קנח
חולה שיכול להתרפא ע"י אכילת איסור	קסא
חציצה בנטילת ידים	קסג

קריעה בכותל המערבי	קסו
הכנסת ידיים לכותל	קסח
יציאה לטיול מארץ ישראל לחו"ל	קע
הליכת ד' אמות חדשות בארץ ישראל	קעג
תענית שקיבלו על עצמם ציבור	קעו
ברכת ברוך שפטרני	קעז

חושן משפט

השבת אבידה	קעט
זמן השבת העבוט	קפב
לפנים משורת הדין	קפד
הלכות גזילה	קפו
הלכות מזיק	קצ
מכירת מוצר פגום	קצא
מחזיק תורה בתשלום מס וחומת העיר	קצג
תפיסת מקום לחברותא	קצד
קדימות בתור	קצה
נסיעה במהירות מופרזת	קצו
אכילה בשוק	קצט
גבולי עיירות – לדיני חו"מ	רא
זמן בשטרות	רג

יורה דעה

אבילות

לימוד הלכות אבילות	רה
וידוי לפני פטירה	רח
הפרזה במעלות הנפטר	רי

דברי תורה בשעת לוויה	ריא
תפילת אבל בשבת ויו"ט	ריב
קדיש על אב ואם	ריג
קדיש בחודש הי"ב	ריד
קדיש תמורת כסף	ריח
קבורה במנהרות החצובות בקרקע עולם	רכ
הוצאת אבר שנקברה בחייו להעבירה לקברו	רכב
תפילה בבית קברות	רכג
הליכת נשים לבית קברות	רכה
נוסח ניחום אבלים	רכו
השתתפות אבל בחופה תוך שלשים	רכח
הזכרת נשמות	רכט

מעשר כספים

נתינת מעשר מראש	רלא
מעשה מדירה להשקעה	רלב
כסף הלואה	רלג
קיבל דירה	רלד
אין אדם מעני מן הצדקה	רלו
קדימה בצדקה	רלח
עני הראוי ליטול מן הצדקה	רמ
הלואה מקופה של צדקה	רמד
שכר לימוד לבנות ממעשר כספים	רמז
מעשר כספים	רנ

רבית

הלוני ודור בחצירי	רנה
מכירת חפצים שקציצת התמורה לפי מדה ולא לפי דמים	רנז
הלואת מטבע זהב במטבע זהב	רנט
הלואה עם הצמדה	רסב

הלויני ואלוך רסג
לקיחת משכנתא מבנק רסה

גניזה

גניזה בעיתונים רסז
פיוטים ער
לוח עם זמני הלכה ער
כתב שעל גבי עוגה ער

נדה

וסתות - אשה הנוטלת כדורים רעא
מראות טהורות סמוך לימי הוסת ערה
מעוברת ומינקת בעונה בינונית רעז
ימי המבוכה רעח
וסת הדילוג בסוף החודש רעט
זמני היום לענין וסתות רפא
הפסק טהרה אחרי השקיעה רפג
כתמים רפו
דם בתולים בנפלה רפח
חציצה בשערות רפט
חציצה במיעוט שאינו מקפיד רצא
חציצה בשן שעומדים לעוקרה רצב
מקוה עם פילטר רצג
טומאת בועל נדה רצו

טומאת מת

בגדי המת רצט
חובת טומאת בעל לאשתו שא
איסור לכהן להעביר מת ממוקום למקום דש
טומאת כהן לאביו המחוסר אבר שו

קיצור הלכות טומאת מת שח

ענינים

נדר בחלום שמא
 גבינה צהובה שמוג
 סימן היכר לעוגה חלבית שדמ
 יין נסך שמו
 בדיקת מאכלים מתולעים שמח
 נאמנות משגיחי כשרות בימינו שנג
 נאמנות למי שאינו שומר תורה ומצוות שנו
 פירות השוק לענין ערלה שנו
 תבשיל שנתבשל בכלי של איסור שאין בן יומו שנה
 הפרשת חלה שנט
 המונע הצלת חבירו שסב
 כיבוד אב ואם שסד
 רפואת פצעים שיש בהם חשש נגע שסז
 לההרג ולא לעבור כשהנכרי אונסו שסט
 להכות חבירו להפרישו מאיסור שעא
 מזוזה בחדר קטן שפתחו לגדול שעב
 מזוזה בבית חולים ובית הכלא שעד
 מקום המזוזה כשגובה המשקוף אינו אחיד שעו
 גורל הגר"א שעז
 לימוד תורה למי שאינו שומר תורה ומצוות שעח
 זמן חיוב קטן בציצית פאות ותלמוד תורה שפ
 כח הוראת חכם שפה
 לשון הרע להפיג צערו שפח

הלכות נישואין

חופה וקידושין

מנין עשרה בחופה הגבוהה י' טפחים	שצא
זמן החופה	שצג
קידושין בטבעת	שצה
עדי קידושין	שצז
ראיית העדים פני הכלה	שצח
כיסוי בהינומא	ת
הדלקת אבוקות	תב
שתית כוס ברכת אירוסין	תג
עניית אמן לכלה על ברכת אירוסין	תז
נוסח ברכת שמח תשמח	ט
ברכת שבע ברכות ע"י רמקול	תי
קריאת התנאים	תיג
חדר היחוד	תטו
הוראות בסידור חופה וקידושין	תיח
תחנון ביום החופה	תכב
שמחת חתן	תכה
סעודת חתן שמכינו אביו	תכז
תזמורת בירושלים	תכח
מצות נישואין	תכח
עניני יוחסין	תכט
סיפור לאשתו הנהגה טובה	תלא
חובת הבעל במזונות אשתו	תלב

שבע ברכות

שתית כוס של שבע ברכות בסעודה שלישית	תלד
שבע ברכות ביצאו הפנים חדשות	תלו
שבע ברכות לאחר יום השביעי	תלז

שבע ברכות שהחתן לא אכל תלט
שבע ברכות לאדם שלא אכל בסעודה תמא

זמני נישואין

נישואי אחים בחודש אחד תמג
נישואין בליל ל"ג בעומר תמה
חתן לילך יחידי בליל פסח תמו

שידוכים

איטר יד בקידושין תמז
ביטול שידוך תמט
קדימה בשידוכים תנא
שמות הורי החתן והכלה תנג

עוברין

הריגת עובר קודם מ' יום תנה
הריגת עובר המצער את האם תס
הריגת עובר להצלת האם תסב
יהרג ואל יעבור בהריגת עובר תסו
רופא עכו"ם בהריגת עובר ישראל תסח
פריה ורביה תע
מעוברת שנתגיירה תעג

יולדת

זמן שקיעת החמה בלידה תעז
תענית למעוברת ויולדת תפ

ברית מילה

מילת יתום תפג
נוסח הברית תפז
חזקה במוהל תצ

חשיבות המוהל.....	תצד
הסנדק.....	תצו
שם הילד.....	תקא
תחנון ביום הברית לגר.....	תקו

פדיון הבן

נוסח הברכות בפדיון הבן.....	תקז
פדיון הבן בלידה ע"י מלקחיים.....	תקי

אורח חיים

חובת לימוד המוסר

כתב המשנ"ב בהלכות הנהגת האדם בבוקר (א, יב) צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל, ע"כ. ועוד כתב המשנ"ב בהל' עשיית (תרג, ב) כתב הרא"ש שיקרא באלו הימים באגרת התשובה של רבינו יונה. והאר"י ז"ל כתב שחיוב ללמוד בספרי מוסר כל השנה, וכ"כ הגר"א במשלי בכמה מקומות ובמעשה רב. ובשער הציון (ו) כתב ע"ד האר"י, ויראה שגם הרא"ש מודה שצריך ללמוד מוסר כל השנה, אלא שספר זה מיוחד יותר לעניני תשובה ולכך זירז לעת הזאת, ע"כ.

והחפץ חיים (בית ישראל פרק ט^א) כתב במאמר לראשי הישיבות: 'ראוי ונחוץ לקבוע בכל הישיבות עת קבוע ללימוד המוסר בכל יום, וכן דיברתי עם גדולים שהתנגדו מלפנים ללימוד המוסר בישיבות, ועתה הודו הכל כי כהיום נחוץ מאד לימוד המוסר, ובלא לימוד המוסר אין אנו בטוחים שתתקיים תורת ד' ויראתו בידינו'.

וכתב רבינו זצ"ל (הסכמה לספר החזק במוסר): מודעת זאת מאז ומתמיד, לכל מבקשי אמת ואמונה, מבקשי יראת ד' וקירבתו, החוב הקדוש והנורא, לימוד המוסר, החזק במוסר אל תרף. וכידוע אשר המגיד של מרן הבית יוסף עם כל תוקף קדושתו הזהירו ללמוד בספר חובת הלבבות להכניע היצר, ומרן המשנ"ב הביא ממאורי העולם האר"י ז"ל והגר"א ז"ל החיוב ללמוד מוסר בכל השנה ע"ש, ומי אשר יבוא ח"ו לנטות זיז כל שהוא מדבריהם הקדושים^ב, והדברים מלאים בדברי חז"ל הקדושים ובכל דברי מאורי ישראל בכל דור ודור, אשר לאורם נסע ונלך, ולא לגשש באפילה ח"ו, וזהו מיסוד קיום התורה והיהדות וחובת האדם בעולמו.

^א אגרתו האחרונה לפני הסתלקותו.

^ב וכן כתב הגאון רבי מרדכי יפה שליט"א (שלמי שמחה ח"א עמ' כב) דשמע מרבינו זצ"ל שאחרי שהאר"י הקדוש ורבינו הגר"א חייבו ללמוד מוסר, מי בכל חלקי היהדות יכול לחלוק עליהם.

ואמנם כמובן אשר היצר הרע הוא השטן הוא מלאך המות רח"ל, וכלשונו הקדוש של הנפש החיים (ש"ד פ"א) אשר "כן דרכו של היצר מעולם להתקנא בעם ד' וכו' להטיל בהם ארס" וכו', ובכללם זה לקרר ולהחליש את החוב הגדול והנורא של לימוד המוסר, וכבר אמרו חז"ל בשתי מימרות נפרדות, אמר ר' יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום וכו', אמר רשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ע"ש, והדברים נוראים ומחייב יותר ויותר את לימוד המוסר לקיום נפשנו להחזיק בעץ החיים.

והנה כידוע בדורות האחרונים זכינו אשר כמלאך שולח ממרום, גאון וקדוש ישראל מסלנט זיע"א, להחזיר עטרת לימוד המוסר ולהלביש אותה מחלצות בחכמה ותבונה, וכנודע אשר גאון ישראל הנ"ל אמר על עצמו שמקום הניחו לו מן השמים בזה, ולכל מבקשי ד' נהיה אור בכל מושבותם¹. ואמנם כאמור היצר הרע מתגבר ומתחדש ד' יצילנו, ובוודאי ובוודאי שצריך בזה חיזוק הרבה למאד להחזיק בלימוד הקדוש הזה, לטוב לנו כל הימים בזה ובבא, עכ"ל.

ועוד כתב רבינו זצ"ל (דברי כאש עמ' ע) לבני ישיבתו: הנני בזה להעיר ולעורר בדבר מן הדברים העומדים ברומו של עולם, ענין למוד המוסר, וכמבואר חובת הדבר במשנ"ב סי' תר"ג סק"ב בשם עמודי עולם אשר כל בית ישראל נשען עליהם, ה"ה האר"י ז"ל והגר"א ז"ל, ובחיי אדם (כלל קמד) כתב וז"ל, ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמד בכל יום בספרי היראה וכו' שהוא יותר חיוב מכל למודו עכ"ל.

וכבר זכה בזה גאון ישראל זיע"א מסלאנט, והונהג הדבר כחובה יתד בל תמוט, בסדר למוד הישיבה, וכבר האריך בתוקף הדבר הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים זיע"א בחיבוריו הקדושים, וכן הונהג בישיבות הקדושות להשמיע שיעורים, שעורי דעה ויראת ד' אשר זה כל האדם. אשר על כן, עתה ראיתי לזרז למרזים, ולעורר הנרדמים ומתרשלים – לא מתוך כונה רעה ח"ו אלא הוא הרגל הרפיון –

¹ כתב הגרי"ל חסמן זצ"ל באגרתו (אור יהל ריש ח"ב): כאשר קבלתי אני, היו מיחסים עיקר לימוד המוסר להגר"א ז"ל והוא המקור למוהר"ח מוולאז'ין והוא והוא להגר"ר ישראל סלנט. וכמ"ש הגר"א במשלי (ד, יג) 'ואם לא יתחזק למה לו חיים'.

אשר אינם מקפידים להשתתף בקביעות בסדר הלימוד היקר והקדוש למוד המוסר בסדר הישיבה.

והנני מוצא חובה להעיר לבני הישיבה שיחיו, לחשוב בחשבוננו של עולם, כי חוץ מהפסד הנורא של כאו"א בעצמו, יש בזה ענין גדול של חזוק הרבים או להיפוך רח"ל, כי כל תוספת חיזוק בזה מוסיף באור היראה אשר ד' שואל מעמך, וכל התרשלות בזה, יכול לגרום ח"ו, ולו כמקצת מן הקצת, למשהו קרירות ביראת ד', ואיני מקנא כלל וכלל בכל מי שמתרשל בסדר למוד המוסר בישיבה.

ולכן הנני מבקש ומזהיר לכל אחד ואחד מבני הישיבה שיחיו ויצליחו, להתחזק בזה בכל כוחם להשתתף בקביעות, בלי שום אמתלאות בסדר למוד המוסר בזמני הישיבה, ואיש לרעהו יאמר חזק, וכל אחד ואחד יהי' מהזוכים ומהמזוכים, והקב"ה יטע בלבנו אהבתו ויראתו לטוב לנו כל הימים, ע"כ.

תלמיד חכם

כתב הברכי יוסף (או"ח א, ט) ראוי לכל ת"ח שיקבע עת כפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול (סוכה נב א), ואידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה, קרוב שיגבה לבו, וכיוצא. וקבלתי כי בכלל משו"ל (קידושין ל, ב) דתורה תבלין ליצה"ר, הוא תוכחת מוסר מרז"ל קמאי ובתראי.

ובחיי אדם (קמג) כתב פשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודיו. ואפילו אם יתבטל על ידי זה מלימוד פרק משניות או שאר לימוד, כי מה ה' אלקיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו, ע"כ. ובספר שערי אור להגאון החסיד ר' יצחק בלאזר זצ"ל כתב: והנה היטב כתב החיי אדם כי לא ירע לבב האדם בלמדו ספרי מוסר ולמראה עינים יתבטל עי"ז מלימוד פ' משניות או משארי לימוד, כי בשום ענין לא יגיע שום נזק ללימוד התורה ע"י לימוד המוסר, כי כאשר יתעורר לבב האדם ליראה את ד' עוד יוסיף אומץ בלימוד התורה להרבות זמן הלימוד, כי הרבה עתות פנויות ימצא האדם ללימוד התורה ולקמץ משעות בטלה.

ובדרכי שמואל עה"ת (במדבר עמ' קיב) כתב: מובא במגיד מיישרים שהמגיד צוה לבית יוסף ללמוד בקביעות את ספר חובות הלבבות⁷. ולכאורה היינו חושבים שמי שכבר הגיע לדרגה שמתגלה אליו מגיד באופן קבוע, אינו זקוק ללימוד מוסר פשוט, וחזוין שאין הדבר כן, אלא גם מי שנמצא בדרגות הכי גבוהות זקוק לחזרה מתמדת על ספרי מוסר, ובלי זה הוא בסכנה גדולה שיכול ליפול ולאבד את הכל, שזהו מהות הרוחניות, וכלשון הגמרא (ברכות ה, א) על הפסוק 'התעייף עיניך בו ואיננו' שהתורה נקראת 'עוף'. והדברים אמורים גם כפשוטם על ידיעת התורה, שבלי חזרה מתמדת ישכח את הכל ח"ו, וגם על כל קנינים רוחניים, שכל מה שהאדם השיג איננו יכול להרגיש בטוח שזה קנין עולמי, אלא תמיד יתכן שיכשל ח"ו ויאבד את הכל, וצריך תמיד לעמוד על המשמר נגד זה, ע"כ.

וע"ע בדברי הגר"א (משלי יט, ט) 'תורה הבאה מן השמים עושה פעולתו שמצמיח מה שבלבו, אם לבו טוב מגדל יראתו, ואם ח"ו בלבו פורה שורש ראש ולענה יכשל עוד בהגותו בה ויגדל הטינא אשר בלבו עד אשר מעלה שרטון, וזהו צדיקים ילכו בה ויגדל צדקתם ורשעים יכשלו בה שיצמיח פשעם עד ויכשלו'. וע"ע במעלות התורה (עמ' נד) בשם הגר"א: בעל תורה אין צריך לרפואות המידות בעניני סגופים וכדומה, רק לעסוק בתורה וביראת ה' כל היום, ע"כ.

ובכתר ראש למוהר"ח מוואלאז'ין (מהר' חדשה עמ' לט) הובא: טוב ללמוד מדרש וגם עין יעקב, אבל ספרי מוסר אחרים שאחריהם מבטלין הם מהלימוד. וטובים מאד לבע"ב העוסקים תמיד במו"מ. וגם הלומד תורה בתמידיות אם יראה שבדבר אחד מתגבר היצר עליו ח"ו, אזי מצוה וחיוב עליו לחזור אחר ספדי מוסר המדברים בענין הזה פן יכנע לבלו הערל ולא יהיה בו שום רע ע"כ⁸.

⁷ כתב במגיד מיישרים (סוף פרשת בהר סיני): תקרא מספר חובות הלבבות להכניע היצר"ר ולהשפילו מתוקפו.

⁸ ויש לציין למש"כ הגרי"ס באגרת המוסר (אגרות ומכתבים ח"א עמ' יא): הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר, הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה, ובפרט בעיון הדק היטב, כי זה הלימוד עושה קנין חזק בנפש להיות העבירה מרוחקת ממנו בטבע.

בפרוס הימים הנוראים

כתב בדרכי שמואל עה"ת (דברים עמ' רנה) רואים בתשו' של גדולי האחרונים שעסקו יותר בתשובה בימים אלו, בשו"ת נודע ביהודה כתב שמוכרח לקצר מפאת שהם זמנים של חשבון הנפש, וכן כתב הקצות החושן, ומאידך ידוע שמרן החזון איש דווקא הרבה יותר בלימוד התורה ובעמלה וכן הורה לאחרים להתחזק בתורה בשמחה, וב'דע לפני מי אתה עמל', ועמל התורה בעצמו של החזון איש היה לימוד מוסר למי שראה את זה וגם למי שלא זכה לראות אלא רק שמע על כך, ואלו ואלו דברים אלקים חיים.

וכתב הגר"א איזנטל שליט"א בספר מגילת ספר – דברות שמואל (עמ' קכו) שבהיותו אצל רבינו זצ"ל בפרוס ר"ה, ביקש מרבינו שיאמר דברי הכנה לר"ה. ואמר רבינו שמה שדברנו בדברי תורה זו ההכנה לר"ה, והזכיר שבחזו"א בעניני עגונות יש קטע שהתחבר בער"ה תרפ"א¹. והחזו"א כתב זאת ללמדנו שזו ההכנה לר"ה².

ספרי המוסר

כתב בספר מגיד מישירים (פרשת בהר) ציווי המגיד להבית יוסף: "וג"כ תקרא קריאה א' מספר חובת הלבבות להכניע היצה"ר ולהשפילו מתוקפו", ע"כ. וכ' ע"ז החיד"א בשם הגדולים (ערך ראשית חכמה) המגיד אמר לב"י ז"ל שבכל יום ילמוד מוסר, וכתב מהר"ח הכהן שעתה שזכינו לספר הקדוש ראשית חכמה בו יהגה תדיר" ע"כ.

ובספר תפארת שמואל (עמ' קמד) הובא שרבינו זצ"ל העיר על דברים אלו, שאין הדבר כן, אלא אף לאחר רוממות ההשגה עדיין צריך למוסר הנוקב בדרך חובות הלבבות לשבר כח היצר, ואמר: בעניי אני חולק עליו בזה, שהרי מי לנו כהבית יוסף

¹ יעוי' בחזו"א (אבן העזר ריש סימן כט): "ערב ראש השנה במפקי שתא תר"ף ויילנא".

² וע"ע בחזו"א (אמונה ובטחון ג, יח): "אותן שמעמידים חכמתם על שיחות מוסריות, נכשלים להאמין כי זהו חובתו של אדם בעולמו, ובעיניהם כי כן התנהגו התנאים והאמוראים, וחלק ההלכה האמתית היה אצלם עראי".

³ הרה"ג ר' חגי ישורון שליט"א הוסיף דשמע מרבינו זצ"ל שכשיצא לאור ראשית חכמה היה מזה רעש בעולם, כיון שהיה ספר המוסר הראשון שיצא על טהרת דברי חז"ל, ש"ס וזוהר.

שנגלה אליו המגיד וגילה לו סודות התורה ומכל מקום הורה לו ללמוד חובות הלבבות שנקרא מלך המוסר^ט, דלעולם צריך שיהיה האדם בבחינת סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. והוסיף דגם אדם המעלה אשר זכה ונתעלה ברום המדרגות עד שבא לרוח הקודש ועודו מדבר לפני הבורא יתברך שמו, הגיע להפגם הנורא של מי בראש, וכן מצינו בקורח שחז"ל אומרים שהיה במדרגת רוח הקודש דראה שעתיד לעמוד מזרעו שמואל הנביא השקול כמשה ואהרן, ומ"מ נכשל, ללמדנו דמאחר חטא אדה"ר, מוכרח האדם לתקן ולשמור את עצמו בראש ובראשונה בעולם הזה עולם העשיה ע"י לימוד המוסר.

וכתב הרה"ג ר' אביעד יהושע סגרה שליט"א (קו' עובדות והנהגות) רבינו זצ"ל בסדר מוסר היה מקפיד מאוד שיהיו וילמדו עם כובעים וחליפות, והיה עובר בין השורות באימה ויראה, ופעם אחת עצר ליד מקומי וראה שאני לומד ספר חפץ חיים, ואמר לי שזהו ספר הלכה ואינו ספר מוסר, ואמרתי לו שאמנם כן אולם הלימוד בחפץ חיים גם גורם שלא ידברו לשון הרע, ושאל אותי מה למדתי לפני זה, ואמרתי לו שלמדתי שערי תשובה ולכך הסכים שאלמד חפץ חיים, אולם כשאגמור אלמד ספר מוסר ממשי^י.

^ט כתב בתוספת מעשה רב (מובא במעש"ר החדש עמ' עא) הגר"א היה מחבב ספר מנורת המאור וספר חובות הלבבות זולת שער היחוד, ובמקום שער היחוד אמר שילמדו בספר הכוזרי הראשון שהוא קדוש וטהור, ועיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים בו, והיה מחבב ספר מסילת ישרים.

^י ויש לציין כאן מה שהובא בדרכי שמואל עה"ת (דברים עמ' רפב): פירש הגר"א שההבדל בין שאול לדוד, שדוד המלך מיד חזר בתשובה כשהנביא הוכיחו, ואילו שאול נתעכב כמה רגעים עד שהודה ואמר חטאתי, וע"י עיכוב זה הפסיד את הכל, אע"פ שהעיכוב לא היה בתירוצים בעלמא אלא בטענות טובות מתוך עיון בסוגיא של מחיית עמלק. כמו שאמר ר' איסר זלמן זצ"ל בשם המגיד מוילנא זצ"ל, שכל הטעות של שאול היתה שרצה ללמוד מוסר לפני קיום המצוה, והיה צריך קודם לקיים את מצות ה' וללמוד מוסר אחר כך, ע"כ.